

הכיסופים אל האדמה הטובה

מחמוד אלרימאוי
מערבית: יהודה שנהב-שהרבני
ערך: חנן חבר

סדק

כתב־עת לנְכֻזָה שכאן

לקראת שיבת פליטים פלסטינים

גיליון 6, מאי 2011

מחמוד אלרימאוי נולד בשנת 1948. את מרבית שנות ילדותו עשה בעיר יריחו, שאותה עזב בשנת 1967. במשך כעשור דילג בין ביירות, קהיר וכווית ועסק בכתיבה עיתונאית. מאז 1978 הוא גר בעמאן והוא בעל טור יומי בעיתון הירדני "אלראיי". אלרימאוי פרסם מספר קבצי סיפורים וביניהם: "עירום במדבר לילי" (1972), "הפציעה הצפונית" (1980), "כוכב תפוחים ומלח" (1987), "הכאה איטית על תוף קטן" (1991), "זרים" (1993), "הרכבת" (1996) ו"איחוד המשפחה" (2000). הסיפור "כיסופים לאדמה הטובה" התפרסם באונתולוגיה לספרות פלסטינית בת זמננו (בעריכת סלמא אלח'ד'ראא אלג'יוסי. (موسوعة الادب الفلسطيني المعاصر / انطولوجيا. تحرير: د. سلمى الخضراء الجيوسي).

אבו אלעבד פשט את הכופֶּיה והעגאל מעל ראשו שאחזה בו השייבה והניח אותם לצדו על השמיכה המזוהמת. הוא שחרר מחוזהו אנחה עמוקה, שכן החום היה בלתי נסבל ואילו הוא לא יכול היה לפשוט מגופו הכחוש את בגדי סוכנות הפליטים. לאוהל לא היתה דלת ומולו היו בנות ונשים. הוא התיר את שרוכי נעליו המגושמות והשליך אותן אל קרן זוית. אחר כך פרש את רגליו מתוך לאות רבה ואיכשהו הניח מעיל ישן מתחת לראשו. הוא נשען על כף ידו הגסה והסדוקה, מנסה, לא מוותר, לנוח לאחר שהתעייף מעבודת הבניין בהר הסמוך במשך עשר שעות.

אם אלעבד שהתה אצל השכנים שבאוהל ממול ודיברה איתם על ההפסקה הממושכת של זרם המים הקטוע ועל חייה בכלל, אשר יותר ממחציתם כבר חלפו. בתו ח'דיג'ה, בישת המזל, לומדת בבית המלאכה לתפירה. באותה עת, חסן, בנו הצעיר בן העשרים, עישן לגם תה ושיחק בקלפים, כשהוא מנצח ומפסיד לחילופין. בזמן האחרון אף למד לגדף אנשים ללא סיבה.

"אולי הוא במקום אחר. מי יודע...?" נאנח אבו אלעבד ומחה מקצה חוטמו טיפת זיעה. אוזניו השעירות קלטו ממכשיר הרדיו, שנשמע כבעל סוללות חדשות, שיר על ירושלים. הוא לא יכול היה לזהות את תחושותיו האמיתיות בקשר לשיר, והוא התהפך על מותנו השנייה. הוא הרגיש כאב, כאילו פטיש הלם על דפנות ראשו, ואמר לעצמו: ארורים החיים. הוא חש בתנומה שהתגנבה אל עיניו מבלי שיוכל להתנגד לה, והתמסר לה לחלוטין.

מאז שעקר ממחנה אלנויעמה, שבו שהה עשרים שנים ארוכות, הוא נכסף כל הזמן לישון. שם הוליד את בנו בכורו חסן ושם בנה בית בן שלושה חדרים ובכניסה צמחו שיח גפן ועץ צפצפה. כמה מן הידענים בחוג מכריו שהיה מתכנס בשעות הערב אמרו לו שזו מחלה ממאירה שאין לקנא בה. אחרים אמרו לו בגלוי שהיא תביא אותו אל השינה האחרונה. אבל למה נותן אבו אלעבד את דעתו?

קמעא קמעא גבר הנמנום אשר עצם את ריסיו וכיבה את תודעתו. הרוח הלוהטת והמאובקת השתעשעה עם החפצים באוהל, ממששת את פניו התשושים עתירי הזיעה הדביקה. המולת הילדים שבחוץ נשמעה לו כזמזום. בעקבות הרוח אשר חלפה על פניו הוא דמיין שהוא נמצא במסע מתיש שאינו מסתיים, במצב של נסיעה ללא כל יעד. הוא שלף את כף ידו הרטובה מתחת לראשו. המעיל הצמרי היה מחוספס והוא חש כאילו הוא ישן על קוצים. הוא נותר יחידי על אדמה עלומה נטולת שייכות לעולם שמסביב. הגבינה והטבק ייבשו את פיו עד שלא יכול היה לבלוע את רוקו. הוא הזדקף בעצלתיים וחיפש אחר כד המים על מנת לשתות ממנו. הוא הביט

את בגדי סוכנות הפליטים. במקור: الوكالة شمسעותה "הסוכנות". נראה שהכוונה לבגדים שקיבל מסוכנות פליטים כמו אונר"א שהוקמה על-ידי האו"ם לטיפול בפליטי 1948.

מאז שעקר ממחנה אלנויעמה. במחנה אלנויעמה (مخيم النويعة), כחמישה ק"מ מצפון ליריחו, התרכזו חלק מפליטי 1948 שמקורם באזור בית שאן. עיקר עיסוקם של תושביו הגברים של המחנה היה גידול בננות ופרי הדר. אלנויעמה הוא אחד משלוש מחנות הפליטים שנבנו מסביב לעיר יריחו, בנוסף לעין-אסולטן ועקבת ג'בר. לפני יוני 1967 היה שטח המחנה כ-276 דונם ומנה כ-25 אלף תושבים - כמחצית מן הפליטים שהתרכזו בשלושת המחנות.

בתקווה מסביב, אולם חשש שלא ימצא את הכד. לבסוף מצא אותו בפתח האוהל. המים שנותרו בתחתית הכד היו חמים. הוא הטח את הכד מעל פיו וגמע בלהיטות את הטיפות שנותרו. אבן חצץ קטנה נקשה בשיניו ושיבשה את הנאתו. הוא ירק אותה, אחר כך ירק יריקה נוספת כשטעם העפר נותר בפיו. הוא שב והשתטח על השמיכה כמי שבורח מן הלא-נודע שאורב לפתחו. הוא גמר אומר לישון שינה ארוכה אפילו אם זו תוביל אותו לשנתו האחרונה. אלא שהלאות אשר התפשטה ברגלו סיכלה את רצונו. הוא הניע את רגלו אנה ואנה כדי להפיג את הלאות, אולם עד מהרה כל זה היה לו לזרא. כעת נוכח לדעת שמאמציו לא יישאו פרי ושהוא ייוותר תלוי בין אדמת הערות לבין שמי השינה. אבו אלעבד שקע בדכדוך ופחד שזוהי ראשיתה של המחלה אשר תשלול ממנו את חצי הדינר שאותו היה מקבל מבעל הבניין שבהר הסמוך. הוא קילל את בנו חסן הצעיר חסר התועלת אשר אינו מחפש אחר עבודה וממשיך להעדר מן האוהל. מוסטפא, אשר עובד בכווית מזה חמש שנים, ואשר לא היה מסב אצלם אלא רק בשני החגים, ישלח לחסן מסמך ירוק כדי שיוכל להצטרף אליו. אחר כך עוד יגיד הארור שהוא עומד להתחתן, בעוד ח'דיג'ה עודה ממתינה לתורה להינשא.

הוא לא הצליח לנמנם אפילו שעה או שעתיים, כשמחוץ לאוהל כבר עמדה השמש על סף השלמת מסעה היומי. מוחו היה יגע ומבולבל מעוצמת המחשבה והזיכרון. הוא הגיע עתה לנקודת שיא שממנה לא יכול היה לשוב ולחשוב על שום דבר, כפי שלא עלה במוחו שום זיכרון. הוא שש לקראת הרגע הזה, שעל-פי רוב שימש כהקדמה לצלילתו אל סבך השינה והשכחה. לא עברו דקות ספורות ואבו אלעבד, ועמו פרקי חייו העצובים, שקע בשינה עמוקה שבעקבותיה נחירה חדה ומקוטעת אשר נשמעה כקול חיה שחוטת. זבוב עקשני, גדול ממדים ומחרחר ריב, דילג על תווי פניו. כשהניח אבו אלעבד את מבטו עליו הוא הבחין שהזבוב אינו בריא כלל.

הדרך ממאהל אלנויעמה אל הגדה המזרחית של הנהר היא ארוכה ודוקרנית. כאשר עוברת בה בהליכה משפחה שלמה באמצע הקיץ גדולים התלאות והקשיים, והסיכוי למות גדול מן הסיכוי לחיות. אבל הוא השלים את הדרך. היה שם דבר, מאחור, שהאיץ בהם לעזוב. אם אלעבד הכעיסה אותו שכן רצתה לנוח מדי חצי שעה למשך שעה תמימה בעוד שהמרחק היה גדול. המטוסים בשמים לא הפגינו רחמים והתדהמה חשפה וגירתה את עצביו.

יריחו, שמאחוריהם, טבלה בנחשול של עשן. לבו עלה על גדותיו ונשמתו כמעט ונעתקה: אלוהים, כמה קשה העולם, כמה מקולל הוא הזמן. איך כל זה קרה? אולם מעיניה של אם אלעבד, אשר מושכת בעול כבר חמישים שנה, נשקפו תהיות שהיה בהן

גינוי מעורפל. חסן היה נמרץ ומתוח כשהוא מהסס לשאול את אביו: למה לא נשארנו כמו כל האחרים? ח'דיג'ה פחדה, והשמיכות שעל גבה היו כבדות. היא אמרה לאמה ששכחה את מכשיר הרדיו פתוח, ואילו זו השתיקה אותה במבט כועס. היא חזרה ושאלה: האם גם בני בית אבו חלימה עזבו? אלא שמשקל השמיכות אילץ אותה לשמור על הדרך. למרות שאבו אלעבד לא האמין לכל מה שקרה, הוא האיץ את הליכתו כאילו כבר ציפה לזאת.

החיילים מסביבם נמלטו בסערה. חלקם פנו אל הנהר ואחרים לכיוון מזרח. במלחמה נדמים המוות והחיים כשני כוחות שונים שעשויים להתערבב זה בזה. המערכה לא הסתיימה, וההתנדדות בין חיים ומוות לא חדלה מלטלטלם. היה לה טעם מיוחד בפיהם.

אבו אלעבד פחד שמשפחתו תתפור. שיאבד למשל את חסן צעיר בנו, את האוצר הזה, ח'דיג'ה. או את רעייתו שבה התאהב ביום אחד בבית דג'ן. ב-1948 חיסל קליע את נעוריו של בכורו אלעבד ומאז עברו עליו חייו בדאבון לב, כשהוא מתייסר בסיוטים ובמחשבות רודפניות.

במבואות צוילה הם פגשו בטרקטור שהסיע אותם. היטיב מזלם שכן הנהג היה שכנם למחנה. הנהג כמעט ומעד כשמכנסיו הסתבכו בשולי הדלת בעודו מסייע להם להעמיס את המטען קל הערך. מחשבה מרירה פקדה את אבו אלעבד כשנוכח בצוענים אשר מעולם לא ישבו במקום של קבע, ובאופן אינסטינקטיבי תקפו אותו רגשות אהדה גדולים כלפיהם. בסופו של דבר הוא פחד שגורלו יהיה זהה לגורלם. בעיניו עלו דמעות. הוא התגבר והסתיר אותן מעיניו של חסן. עקב המהירות, הצפיפות, העדר הריכוז, והעליות והירידות שפקדו אותו לסירוגין – התנוודד גופו.

מבטו צפה לכיוון מערב כאשר הטרקטור התרחק, גומא מרחקים. הוא הרגיש בלבו עצב וטינה על האנשים שכורתים את העצים. כאשר הר עמאן נשקף מולו, הוא החל לדמיין את פגישתו עם קרוביו וחש מבוכה וצער. כאשר נעצר הרכב הוא קפץ ממנו ופרש את גופו על המדרכה הקרובה, כשהוא מותש לחלוטין. צל של מבנה גבוה העניק לו תחושה של מנוחה גדולה שהייתה מעורבת בתשוקה לדבר מה מעורפל. הייאוש הכין אותו לכך שלא יפגוש בו לעולם. איש לא התגבר על אירועי הימים השחורים כמו אבו אלעבד ואף אחד לא הבין את השפעת רוחות החמסין כמו אבו אלעבד. כיצד הביא את עצמו לכך שמכל רכושו נותר לו אוהל כחול וצר שהוא זיכרון של חיי הנוודות?

חסן לא בא עדיין
הוא יבוא בוודאות

שבה התאהב ביום אחד בבית דג'ן. הכוונה היא כנראה לכפר בית דג'ן (بيت دجن) אשר שכן לפני 1948 על הדרך בין יפו ורמלה, מדרום למטילת הרכבת בין יפו לירושלים. הכפר, שמנה כ-4,000 תושבים, נכבש באפריל 1948 ועל אדמותיו הוקמו ארבעה יישובים יהודיים: בית דגן, משמר השבעה, חמד וגנות.

יכול להיות שהלך אל בית הקולנוע או שאולי הוא משוטט
אבל הוא גמר אומר להגיע. הוא העקשן שבינינו
הוא יכול להיות באוהל הכחול ה"תיירותי"
הלכתי לשם בעצמי. אביו הזקן ישן שם שינה עמוקה
...רק הנפקד יודע את סיבותיו
יכול להיות שהוא צריך אותנו
אולי הוא איבד את הדרך
איש לא מכיר את הדרך כמו חסן
עברה חצי שעה. אני דואג לו
אלוהים, מתי הוא עומד להגיע, היכן הוא יכול להיות?
כל דבר אפשר שקרה, מי יודע!
אני אומר שאולי הוא ממתין לנו עתה
"אני בטוח שחסן..."
"חלמתי שחסן..."

הם דיברו עד שהבינו שהם מכלים את זמנם ללא כל תועלת. הם
הסכימו באחת שהזמן דוחק ואיננו מאפשר פטפוטי סרק. כאילו
על-פי החלטה מוקדמת נפרדו שלושתם. לכל אחד מהם היה רעיון,
שנראה כחלום זוהר, שהיה ברור וסתום כאחד. ברגע נוקב אחד
נפגשו עיניהם, ושפת העיניים הביעה הסכמה הדדית. הם נפרדו
לדרכיהם בתחושה ובהבטחה שיחזרו ויפגשו.
אבו אלעבד התעורר כאילו יצא מתחתית של באר חשוכה.
החשיכה אפפה את האוהל הצר והקשתה על אצבעותיו המיוזעות
למצוא את קופסת הטבק. האוהל השומם, הריק מאדם, הפחיד אותו.
בשל השקט הכללי הוא הבין שמשוהו קרה. הוא נאנח בכבדות.
בתקווה קטנה בלבד הוא החל לחפש את המנורה, התנגש במכל
הדלק ונפל על האדמה היבשה. הוא חזר ושיער שמשוהו לא נותן
לו מנוח. מאז שיצא בבוקר לעבודתו הוא חש מרירות בפיו. משהו
דלוח ולא טבעי. איפה אָם אלעבד? האם לא שבעה כבר מדיבורים?
ומדוע ח'דיג'ה מאחרת עד לשעה זו? אין ספק שהיא צמודה לאמה.
אולם חסן, מי יכול לשלוט בו? מעולם לא אירע שהם הותירו אותו
לבדו. אז מהו אם כן העניין? מתוך תוכו נשקף אבל שאת שורשיו
כיסה ערפל. הוא התעורר ומרה שחורה נפלה עליו. הוא התרומם
על מנת לצאת ולשאול את השכנים. כאשר ראה את המחנה ישן
ברוגע, התרגשה עליו ההפתעה. הוא נוכח לדעת שהשעה מאוחרת
ופחדו גדל.

אבו יוסף... אבו יוסף.

הלז התרומם ממיטתו מלא חרדה. אחרי שהחליפו ברכות בקיצור
נמרץ אמר אבו יוסף:

מדוע גזלת מעצמך את הלילה הזה?

זה לא חשוב, אדוני הח'אג'. היכן הם אָם אלעבד וח'דיג'ה?
אה. נכון. אני לא ראייתי אותן, אך מישהו אמר לי שהן מחפשות
אחר חסן ברחבי המחנה. הוא התהלך במחנה במדי צעירינו ונשק
תלוי על כתפו. אחר כך הוא עזב אל העיר. אָם אלעבד וח'דיג'ה
לא האמינו לכל זה. כל אחת התעקשה שאירעה לו תאונה. אלוהים
ישמור. מדוע אתה מתפלא, אבו אלעבד, שהוא הלך עמם? גם בני
שלי שם.

אבל אבו אלעבד התפלא. הוא נזכר מיד בבנו אלעבד, אשר קליע
קטע את בחרותו, ובחיייו שעברו עליו בדאבון לב. תשוקה לזהות
אליו תקפה אותו, וקווי המתאר של בית דג'ן הרחוקה חזרו אליו.
הוא היה על סף דמעות, אבל נסוג אל אוהלו. בפעם הזאת לא חש
במועקה שהפילה החשיכה, שכן היה מנותק מן המקום, נועץ את
מבטו בזיכרון. הוא אפילו לא התפתה לשאול "מה השעה עכשיו".
הוא היה בטוח שהאריך בשינה וששעת הבוקר קרבה.

סדק – כתב עת לנכבה שכאן, גיליון 6, מאי 2011
לקראת שיבת פליטים פלסטינים

מערכת: עפר כהנא, אסנת בר-אור, איוב אעמר, נורמה מוסי, איתן ברונשטיין, תומר גרדי, עמר אלע'בארי
עורך: תומר גרדי
עריכה חזותית: עפר כהנא, פרהסיה
צילום: אסנת בר-אור, פרהסיה
הפקה: עמותת זוכרות
עריכה לשונית והגהה: אפרת אבן-צור
מוציאים לאור: פרהסיה, זוכרות